

A HONFOGLALÁS 1100. ÉVFORDULÓJÁHOZ

Pillantás a finnugor világba*

KYÖSTI JULKU

A finnugor népek kialakulása

Két éve Szombathelyen egy, az uráli népek őstörténetével foglalkozó konferencián arra az óvatos következtetésre jutottam, hogy a finnek legalább 5000 éve élnek mai hazájuk területén¹; azonban az is lehetséges, hogy ez az időtartam még sokkal messzebbre nyúlik vissza. Most, két év munka és több szakemberrel történt megbeszélés után kész vagyok egy lépéssel tovább haladni: véleményem szerint ez az időszak valójában sokkal hosszabb volt.

A dogmatikus felfogás szerint őseink Kr. u. 100–800 között vándoroltak be Észtorozságból Finnország területére.² Ez a nézet nem helytálló, és csupán egy hipotézis volt. Miután ezt elég hosszú időn át ismételték, feledésbe merült, hogy csak egy hipotézisről van szó, s magától értetődő igazságként kezelték.

A következőkben új lehetőségeket szeretnék keresni. Newton azt mondta: *Hypotheses non fingo*. Ezt most szeretném megfordítani: *Hypotheses fingo*.

1 Kyösti Julku: Zur Entstehung des finnischen Volkes. *Specimina Sibirica* 10(1994) 77–88.

2 Alfred Hackman: Die ältere Eisenzeit in Finnland. I. Die Funde aus den fünf ersten Jahrhunderten b. Chr. Helsingfors 1905.

* Magyarország — évszázados hagyományainknak megfelelően ezúttal is egyesztendő késéssel — ez évben emlékezett meg a magyar törzsek Kárpát-medencébe érkezésének 1100. évfordulójáról. A megemlékezések színvonalának értékelése nem a mi feladatunk, büszkén állíthatjuk azonban, hogy a hazai tudományosság ezúttal is megtette a magáét.

A Magyar Nemzeti Múzeum reprezentatív régészeti kiállításának világszínvonalon kivitelezett katalógusa („Őseinket felhozád”. A honfoglaló magyarság. [Kiállítási katalógus]. Szerk. Fodor István és mások.) nálunk szokatlan módon már a kiállítás megnyitásának napjára (1996. márc. 15.) elkészült. 1996. decemberében befejeződött az MTA Őstörténeti Munkabizottsága által szervezett többéves, ötrészes konferenciasorozat is, amelynek feladata jelenlegi ismereteink — nemzetközi segédlettel való — rendszerezése volt. (A honfoglalásról sok szemmel. Főszerk. Györffy György.) Eredményeiből két kötet már megjelent (Honfoglalás és régészet. Szerk. Kovács László. Bp. 1994.; A honfoglaláskor írott forrásai. Szerk. Kovács László–Veszprémy László. Bp. 1996.), egy közvetlenül megjelenés előtt áll (Honfoglalás és nyelvészet. Szerk. Kovács László–Veszprémy László), egy nyomdában van (Honfoglalás és néprajz. Szerk. Kovács László–Paládi Kovács Attila); az utolsó szerkesztési munkálatai természetesen még nem kezdődhetek meg. A legújabb eredményekből ízelítőt kaphattak mind a Magyar Tudományos Akadémia májusi közgyűlésének, mind pedig a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság Rómában rendezett IV. kongresszusának résztvevői. Mivel azon kísérletünk, hogy az ún. „kettős honfoglalásról” e hasábkon vitát nyissunk, meghiúsult, szokatlan megoldáshoz folyamodtunk. Igyekeztünk ízelítőt adni azon finn és ugor népek sorsának alakulásáról és mai állapotáról, akiktől már jóval a honfoglalás előtt elváltunk, de akikkel azóta kölcsönösen ápoljuk a rokonságot, mióta az őstörténet kérdései egyáltalán felmerültek.

A szerkesztőség

A finnek származásáról szóló hagyományos felfogás, az ún. áttelepülés-elmélet a 60-as, 70-es években kezdett megdőlni.³ A korábbi felfogásoktól eltérően bizonyíthatóvá vált a betelepülés kontinuitása a bronzkortól a rómaiak előtti vaskoron keresztül egészen a történelmi időszámításig. A bronzkor Finnországban Kr. e. 1300 táján vette kezdetét, a vaskor pedig Kr. u. 1200 körül ért véget, azaz átnyúlt a történelmi időbe. Tehát a fémkor kb. 2500 évig tartott. Ez alatt az időszak alatt különböző irányokból kis csoportok érkeztek Finnországba, amelyek azonban gyorsan összeolvadtak a helyi lakossággal. Ami a helyi, azaz az alapnépességet illeti, teljes kontinuitás uralkodott, s — nézetem szerint — ez a népesség csak finn lehetett.⁴

Mivel ezen időszak folyamán semmiféle olyan nagy átalakulást nem találunk, amely bizonyíthatóan áttelepülésre utalna, ezt az eseményt a kőkorból kell keresnünk. S most célszerű, ha ezt az emberi jelenlét első finnországi nyomaival kezdjük.

Milyen volt Finnország ebben az időben? (Yoldia-tenger: Kr. e. 8200–7500, Ancylus-tó: Kr. e. 7500–5500.) Ennek a periódusnak a kezdetén Finnország csak egy keskeny földhát volt a Ladoga-tótól északra a Jeges-tengerig. Ebből a földhátból kinyúlt egy félsziget délnyugati irányba, s a földhát nyugati oldalán volt egy szigetcsoport. Az akkori Finnországnak jéghideg lakóhelynek kellett lennie.

Az első leletek magános lelőhelyek (Antrea, Kirkkonummi, Heinola) vagy meglehetősen kicsi, elszórt táborhelyek (Ristola Lahti, Kuure Paltamó, Kirkkosaari Suomussalmi, Askola stb.). A finnországi jelenségeket csak a környező kultúrák figyelembevételével lehet jól megvilágítani. Négy ilyen központ volt.

A legősibb kultúra Finnország szomszédságában a Jeges-tengernél fekvő Finnmarkban (ma Norvégia) található Komsa-kultúra volt, amelyet a régészek, eredetét tekintve, nyugaton, Dél-Skandináviába helyeznek.⁵ Ez azonban nem feltétlenül helytálló, mivel a Fehér-tenger partján fekvő Kemiben⁶, az Onyega-tótól északra lévő Povenetsben⁷, a kaarre-i Paltamóban⁸ és a suomussalmi Kirkkosaariban⁹ olyan leleteket találtak, amelyek ugyanabba a praeboreális időbe sorolhatók. A Komsa-kultúra földrajzi kapcsolatai még tisztázatlanok. Ugyanez érvényes a Komsa-kultúra és a későbbi kőkori kultúrák kapcsolataira is.

3 C. F. Meinander: Dälvits. En essä om förromersk järnålder. Finskt Museum 76(1969) 27–69.

4 Suomen väestön esihistorialliset juuret. Tvärminnen symposiumi 17–19. I. 1980. Helsinki 1984. (Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk. Utgivna av Finska Vetenskaps-Societeten H. 131.)

5 Johs. Bøe–A. Nummedal: Le Finnmarkien. Les origines de la civilisation dans l'Extrême-Nord de l'Europe. Oslo–etc. 1936. (Institutet for Sammenlignende Kulturforskning B XXXII.); E. A. Freundt: Komsa — Fosna — Sandarna. Problems of the Scandinavian Mesolithicum. Acta Archaeologica (København) 19(1948) 1–68.; Knut Odner: Komsakulturen i Nesseby og Sør-Varanger. Tromsø–etc. 1966. (Tromsø museums skrifter XII.); Finner og terfinner. Etniske prosesser i det nordlige Fenno-Skandia. Oslo Occasional Papers in Social anthropology 1983. 9. sz.

6 G. A. Pankrusev: Mezolit i neolit Karelii. I. Mezolit. Leningrád 1978.

7 N. N. Gurina: Oleneostrovskij mogil'nik. Moszkva–Leningrád 1956. (Materialy i issledovaniâ po arheologii SSSR, N° 47.)

8 Ari Siiriäinen: Archaeological Shore Displacement Chronology in Northern Ostrobothnia, Finland. Iskos 2(1978) 5–23.

9 Matti Huurre: Suomussalmi esihistoriallisella ajalla. In: Uő.–Oiva Turpeinen: Leipä luonnosta. Suomussalmen historian kymmenen vuosituhatta. Keuru 1992. 25. Vö. 5. sz. térkép.

A Kemiben, a Fehér-tenger partján talált mezolit leletek valószínűleg keleti vagy délkeleti eredetűek. Az Onyega-tónál és azon túl felfedezett leletek mind keleti, mind déli elemeket tartalmaznak, s az itt élő nép csak kevert lehetett.¹⁰ A déli és délkeleti elemek jellemzik a Finnországtól délre, Észtországból található Kunda-kultúrát is.¹¹ A Kunda-kultúrát nagyon szívesen kapcsolják össze az Onyega-kultúrával, s így nyugati Kundáról (Észtország) és keleti Kundáról (Onyega-kultúra) beszélnek.¹² A Kemiben található mezolit táborhelyek tehát valószínűleg az arktikum képviselői.¹³

A finnországi őstörténeti kultúrák közül az első nagy periódust a Suomusjärvi-kultúra képviseli, amely időben Kr. e. kb. 6500-tól 4200-ig tartott.¹⁴ A leletekből arra lehet következtetni, hogy a Suomusjärvi-kultúra meglehetősen zárt volt, mivel nincsenek közvetlen megfelelői.¹⁵ Azonban néhány esetben hasonlóságot mutat a keleti és a déli elemekkel, s ezeknek a hasonlóságoknak az alapján le kell vonnunk a következtetést, hogy a Suomusjärvi-kultúra ugyanazok közt a nagy keretek közt fejlődött ki, mint az első finnországi mezolit lelőhelyek.

A Suomusjärvi-kultúra zártságára is könnyű magyarázatot találni. Több tény szól amellett, hogy a Suomusjärvi-kultúra fókavadászatra specializálódott. Másutt a környéken nem voltak hasonló természeti körülmények.

A finn őstörténetben rendkívül fontos fordulat ment végbe Kr. e. 4200 körül, amikor a tulajdonképpeni neolitikus kor a kerámia megjelenésével kezdetét vette. Ekkor kezdődött az ún. fésűs kerámia korszak, amely tulajdonképpen egész Északkelet-Európát lefedte. Finnországban a fésűs kerámia első szakaszát korai fésűs kerámiának vagy — egy fontos lelőhely után — Sperrings-kultúrának nevezik. A fő probléma most az, hogy vajon a fésűs kerámia megjelenése Finnországban új népesség bevándorlását is jelentette-e vagy csak egy innováció volt, amely a Suomusjärvi-kultúrában is elterjedt. A probléma meglehetősen nehéz, azonban mégis lehetséges megoldást találni rá, annak ellenére, hogy mindkét felfogás mellett szempontok egész serege szól.

A kontinuitás mellett érvelnek mindenekelőtt a topográfiai szempontok. A Suomusjärvi-kultúra és a Sperrings-kultúra telepei szinte azonosak. Mindkét kultúra legfontosabb telepei a tengerparton találhatók, ami erősen a kontinuitást bizonyítja. Mindazonáltal a Suomusjärvi-kultúra idejéből származó telepek közül sok kiment a használatból, azonban ez bizonyára a szárazföld emelkedése miatt gyorsan megváltozó természeti körülményekre vezethető vissza (példaként álljon itt az Ős-Saimaató egykori lefolyása, amely Pihtipudas és Lestijärvi vonalán húzódott). Vannak

10 *N. N. Gurina*: i. m.

11 *Karin Mark*: Zur Entstehung der gegenwärtigen Rassentypen im Ostbaltikum. Helsinki 1958. (Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja [= SMYA] 59:4.); *Uő*: Zur Herkunft der finnisch-ugrischen Völker vom Standpunkt der Anthropologie. Tallinn 1970.

12 *Milton G. Nunez*: A Model for the Early Settlement of Finland. *Fennoscandia Archaeologica* 4(1987) 8.

13 I. m. 7–8. Vö. pl. *Heikki Matiskainen*: Studies on the Chronology, Material Culture and Subsistence Economy of the Finnish Mesolithic, 10000–6000 b. p. *Iskos* 8(1989) 68–70.

14 *Ville Luho*: Die Suomusjärvi-Kultur. Die mittel- und spätmesolithische Zeit in Finnland. Helsinki 1967. (SMYA 66.)

15 *C. F. Meinander*: Kivikautemme väestöhistoria. In: Suomen väestön esihistorialliset juuret i. m. 22–29.

azonban megkülönböztető jegyek is a két kultúra között. Ezek közül csak a harci fejszék típusának megváltozását említem meg. Ebből azonban nagyon távoli kapcsolatokra lehet következtetni. Csak a Sperrings-kultúra és a vele egyidejű uráli kerámia rokonságát említem. Mindent összevetve azt szeretném állítani, hogy több és nyomósabb érv szól a kontinuitás mellett. Nagyon nehéz egy bevándorlási hullámot feltételezni erre az időszakra.¹⁶

Kr. e. 3200 körül a Sperrings-, avagy a korai kerámia átalakul, létrejön az ún. tipikus fésűs kerámia és ezt mindenképpen nagyon fontos változásnak kell felfognunk. Ekkor olyan sok újítás jelenik meg a kultúrában, hogy a régészek többsége úgy gondolta, a népesség is mozgásban volt. Be kell vallanom, hogy korábban magam is ezt a nézetet képviseltem. Azonban a kérdés, hogy ez innováció vagy bevándorlás volt-e, továbbra is problematikus marad.¹⁷

Ebben az időszakban olyan sok újítás jelenik meg, hogy itt lehetetlen valamennyit felsorolni. Hadd említsek csak néhány központi vonást. A telepek helyét új szempontok alapján választották ki. Már nem a tengerparton laktak, hanem a települések meglehetősen egyenletesen oszlottak el a szárazföldön is. Fontos tény volt a Saimaa-tó hatalmas területének meghódítása és állandó lakóhelyként való használatba vétele. Tehát a telepek helyének kiválasztása egészen másként történt, mint a Sperrings-kultúrában vagy az azt megelőző Suomusjärvi-kultúra idején. További innováció volt az ún. sátras csoportok megjelenése, amelyekről különböző helyeken kerültek elő leletek.

A nyugati tipikus fésűs kerámia kiáramlási központjának a régészek a Ladoga-tó környékét tekintik. Ez a dolog is problematikus, mert éppen ez a terület nemcsak a tipikus fésűs kerámia tiszta formáját reprezentálja, hanem az ún. gödrös kerámia központjai is nagy számban megtalálhatók itt. Földrajzi értelemben azonban ez a vidék kiválóan elképzelhető mint a kiáramlás központja, ha az ember meggondolja, hogy ez a stílus északnyugat felé Finnországban, Észak-Karjalában és délnyugati irányba a Baltikumig elterjedt.

Ez az expanziós központ azonban csak hipotézis. Konkrét leletekkel ennek a központnak a létezését a mai napig nem tudták bizonyítani. A népesség mozgását is homály fedi. Amíg ez teljesen nem bizonyítható, addig nagyon szkeptikusan viszonyulok ehhez a hipotézishez. Szívesebben indulok ki egy olyan gondolatból, amely a lakosság kontinuitása mellett szól. Véleményem szerint ez esetben is inkább innovációról beszélhetünk, mint egy új népesség áttelepüléséről.

16 I. m. 29–34. Vö. *István Fodor*: Suomalais-ugrilaisen arkeologian pääongelmia. In: Suomalais-ugrilaiset. Toimittanut Péter Hajdú. Pieksämäki 1975. 56.

17 *H. Moora*: Zur ethnischen Geschichte der ostseefinnischen Stämme. Helsinki 1958. (SMYA 59: 3.); *Lembit Jaanits*: Über die gemeinsame archäologische Kultur der ostseefinnischen Stämme. Sovetskoe finno-ugrovedenie 10(1974) 225–237.; *Christian Carpelan*: Katsaus saamelaisten esihistoriaan. In: Suomen väestön esihistorialliset juuret i. m. 97–108.; *Uő.*: Saamelaisten ja saamelaiskulttuurin alkuperä arkeologin näkökulmasta. In: Lapin Tutkimusseuran vuosikirja 16(1970).; *Matti Huurre*: 9000 vuotta Suomen esihistoriaa. Keuru 1979.; *Torsten Edgren*: Kivikausi. In: Suomen historia. I. Espoo 1984. (Bár *T. Edgren* nem a fésűs kerámia kultúra népességének nemzeti [etnikai] hovatartozását tárgyalja.) Vö. *C. F. Meinander*: Kivikautemme väestöhistoria i. m.

A tipikus fésűs kerámia megjelenése után nincs olyan nagyobb változás, amely egy finnugor, pontosabban balti finn népcsoport bevándorlására utalna. Hamarosan a fésűs kerámia kultúrájának elterjedése után ugyan lezajlott egy nagy változás, amikor az ún. harcifejszés kultúra mind Finnországban, mind a Balti-tenger egész vidékén elterjedt. Ennek a bevándorlásnak a kiindulópontja azonban elég világos: a Balti-tenger déli partján, mindenekelőtt a Visztula torkolatánál alakult ki. Finnországba Kr. e. 2500 körül érkezett el. Arra lehet következtetni, hogy a harcifejszés kultúra népe az évszázadok folyamán összeolvadt a helyi finn népességgel. Ebben az összefüggésben teljesen mindegy, hogy milyen szociális viszonyok uralkodtak ezek között a csoportok között. A legfontosabb az, hogy a bevándorlók nyomot hagytak a finn nyelvben, de elsajátították azt.¹⁸

A harcifejszés kultúra és a finn kultúra összeolvadásából keletkezett az ún. Kiukainen-kultúra, amely a fémkorig uralkodó volt.¹⁹ Már korábban megállapítottam, hogy egy jelentősebb bevándorlás Finnországba egyik fémkor idején sem bizonyítható, noha kis csoportok — pl. észtek és germánok — áttelepültek.

Mivel semmiféle nagy törést nem tudunk kimutatni Finnország őstörténetében, amely a finnek tömeges vándorlásoként lenne értelmezhető, így csak egy lehetőség marad számunkra: a finnek vagy réges-régi őseik mindig — azaz kb. 9000 éve — itt éltek. Mit jelent azonban ez a feltételezés a hagyományos finnugor őstörténet-kutatás szempontjából? A hagyományos felfogás a közös uráli őshazáról és a Volga menti finnugor őshazáról szóló hipotézis. Mivel azonban most fel kell tennünk, hogy a finnek (ugyanúgy a többi balti finn nép, pl. az észtek) legalább 9000 éve élnek mai hazájuk területén, a tradicionális kronológia nem állja meg a helyét.

Meg kell jegyeznünk, hogy a dogmatikus felfogások, amelyek még röviddel ezelőtt a nyelvészetben uralkodtak, lassanként megváltoznak. Nagyon találóan jellemezte Mikko Korhonen, finn nyelvészprofesszor a mai helyzetet: „A finnugor őshaza kérdésében nincs akkora egyetértés, mint az uráli őshazát illetően. Leginkább három elmélet áll a viták középpontjában. Az első szerint a finnugor őshazát a Káma folyó környékén és a Volga nagy kanyarulatánál kell keresni. A második az Urál-vidéki őshaza, a harmadik pedig egy széles terület a Baltikumtól az Urál hegységig. Ezeken a fő irányokon kívül a nézetkülönbségek részleteket érintenek leginkább. Kétségteljesen lehetséges, sőt valószínű, hogy a finnugor népesség az alapnyelv felbomlása előtti időszakban egy nagyon széles területen élt, amely Magyarország és Fennoskandia kivételével talán a finnugor népek által jelenleg lakott terület egészét átfogta. Ezt a nézetet azzal indokolták, hogy a vadászatból és halászatból élő lakosságnak a kőkorból széles élettérre volt szüksége. A vadászó életmódból adódó mobilitás révén hosszú időn át fennmaradtak a kapcsolatok nagy területeken és a nyelv megőrizte relatív nagyfokú egységességét.”²⁰ A Korhonen említette három el-

18 *Aarne Äyräpää*: Über die Streitaxtkulturen in Russland. Studien über die Verbreitung neolithischer Elemente aus Mitteleuropa nach Osten. Helsinki 1933. (Eurasia Septentrionalis. Antiqua VIII.); Suomen kivikauden kulttuurimuodot. Suomalainen Tiedeakatemia. Esitelmät ja pöytäkirjat. 1937. Helsinki 1939.; *Torsten Edgren*: Studier över den snörkeramiska kulturens keramik i Finland. Helsinki 1970. (SMYA 72.)

19 *C. F. Meinander*: Die Kiukaiskultur. Helsinki 1954. (SMYA 53.)

20 *Mikko Korhonen*: Suomen vanhimmista kantakielistä. In: Suomen tieteen ulottuvuuksia. Porvoo 1978. 59.

mélet közül látszólag csak az utolsó illik bele Finnország régészeti valóságába, azonban Korhonen határozottan kizárja Fennoskandiát, s ezzel Finnországot is. Szeretnék J. Koivulehto 1988. évi állásfoglalására is utalni: „A dolog tehát úgy áll, hogy a finnugor törzsek egy széles területen legkésőbb már akkor ott éltek, amikor az ősi indoeurópai jövevényszavak bekerültek a nyelvbe. Ez a terület nyilvánvalóan a Balti-tenger partjától az Urálig húzódott.”²¹

Az azonban világos, hogy most a nyelvészeknek ezen engedményei sem elegendők többé. Ezért ha a fentiek megállják a helyüket, ugyanazt szeretném állítani az összes balti finn nép őstörténetéről. Ez azt jelenti, hogy a balti finn népek Volga-vidékről a Balti-tengerhez történő vándorlásának több mint 100 éves hipotézisét nem lehet tovább tartani.

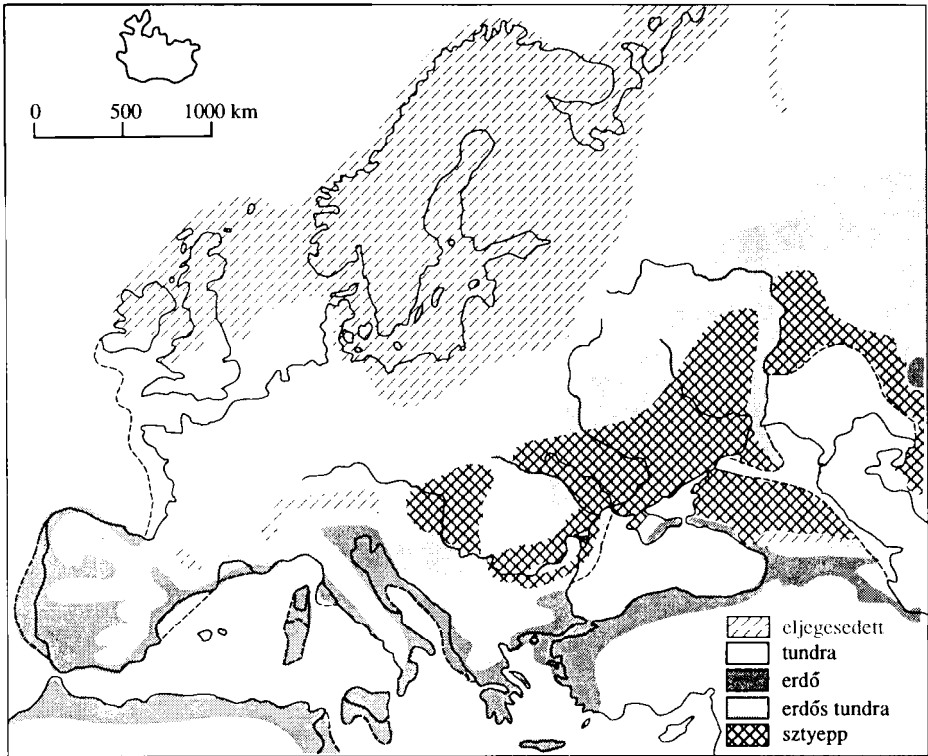
Az utolsó jégkorszak végének földrajzi viszonyaiból kell kiindulnunk. Észak-Európát és Észak-Szibériát még jég borította. Kr. e. 13 000 körül kezdődött meg a jég olvadása és visszahúzódása. A 4., 5. és 6. térképen láthatjuk a későpaleolit településeket és a népesség mozgásának legfontosabb irányait. A fő irányok világosan láthatók: délről északnak és délkeletről északnyugat felé. Véleményem szerint a finnugor népek őshazájának valahol a periglaciális övezetben kellett lennie. A finnugristák hagyományos felfogása az őshazát az Urál hegységbe, a Kaszpi-tenger medencéjétől északra helyezi el, később a Volga nagy kanyarulatánál. Régészetiileg azonban a balti finneknek a Volga kanyarulatától a Balti-tengerig történő vándorlását sohasem bizonyították be. Egy ilyen mezolitikori vándorlás a tradicionális őshazából keresztezte volna az általános mozgási irányokat. Most csak azt tudjuk mondani, hogy a finnugor őshaza valahol a periglaciális övezetben helyezkedett el. Az elkövetkező kutatás feladata, hogy közelebből meghatározza ezt a területet. Milyen messzire terjedt ki nyugat felé a mezolitikumban ez a lakóhely, egyelőre nyitott kérdés marad. Azonban már most felállíthatunk néhány hipotézist.

A finn őstörténetben a finn és a lapp nép a jelenlegi ismeretek szerint egy nemzetet alkotott. Az elválás a harcifejzsés kultúra népének vándorlásával kezdődött meg Kr. e. 2700 táján. A szétválási folyamat nagyon lassú volt, s a végső fázisát történelmi forrásokból ismerjük. Egyes települések csak ebben a században vesztették el lapp jellegüket. A lapp elem csaknem egész Finnországban nyomokat hagyott, pl. a helynevekben. Létezik tehát egy lapp szubsztrátum. S most feltehetünk egy nagyon fontos kérdést: Van-e finnugor szubsztrátum az indoeurópai nyelvekben? A válasz nagyon rövid és egyértelmű: igen, van.²²

Ebben az összefüggésben nincs lehetőségem közelebből ebbe a lenyűgöző problémába belemenni. Még nem tudjuk pontosan, hogy ez a finnugor vagy balti finn elem Közép-Európában nyugati irányba milyen messzire terjedt el. Azonban már most állíthatjuk, hogy a finnugor népek őshazájának a periglaciális övezetben nyugattól az Urálig kellett terjednie.

21 *Jorma Koivulehto*: Lapin ja itämerensuomen suhteesta. Ieur.-Tr-yhtymän korvautuminen lainoissa. *Virittäjä* 92(1988) 46.

22 Interview von *Kalevi Wiik* im Rundfunk im April 1995. Vortrag von *Kalevi Wiik* in Jyväskylä im August 1995, Handschrift. Über die modernen Auffassungen über die genetischen Verbindungen des finnischen Volkes. Vö. mindenekelőtt *L. Luca Cavalli-Sforza–Paolo Menozzi–Alberto Piazza*: *The History and Geography of Human Genes*. Princeton–New Jersey 1994.

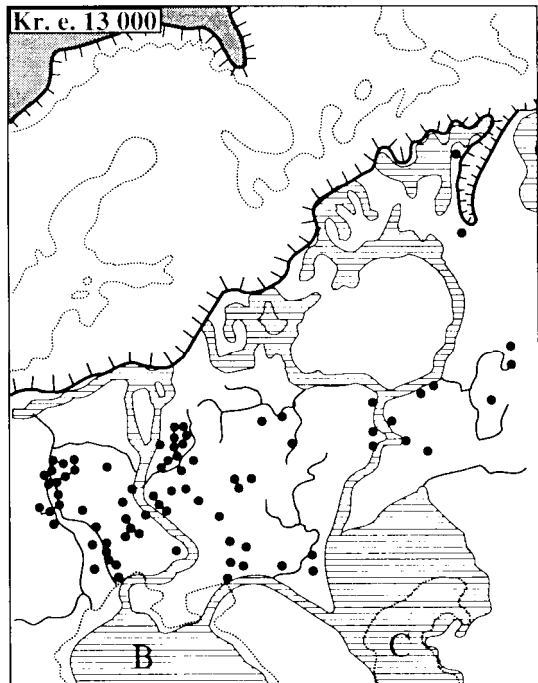

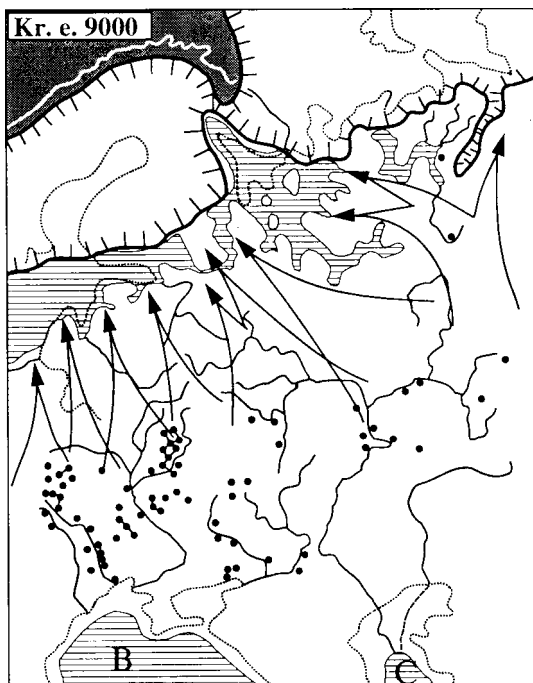
1. térkép

Európa természeti viszonyai az eljegesedés maximális szakaszában kb. 18 000–20 000 évvel ezelőtt *Paul Mellars* nyomán. (*Paul Mellars: The Upper Palaeolithic Revolution. The Oxford Illustrated Prehistory of Europe. Oxford 1994. 43.*) A fehér sáv a tundrát, a világosszürke pedig a parktundrát, azaz a tajgát jelenti. Ezt a zónát periglaciális zónának is nevezhetjük. A periglaciális zóna természeti viszonyainál fogva voltaképpen meglehetősen egységesen egészen az Atlanti-óceántól a Bering-szorosig húzódtott.

2. térkép

Az orosz fennsík településképe kb. 15 000 évvel ezelőtt, *Milton G. Nunez* nyomán. (*Milton G. Nunez: A Model for the Early Settlement of Finland. Fennoscandia Archaeologica 4[1987] 5.*)

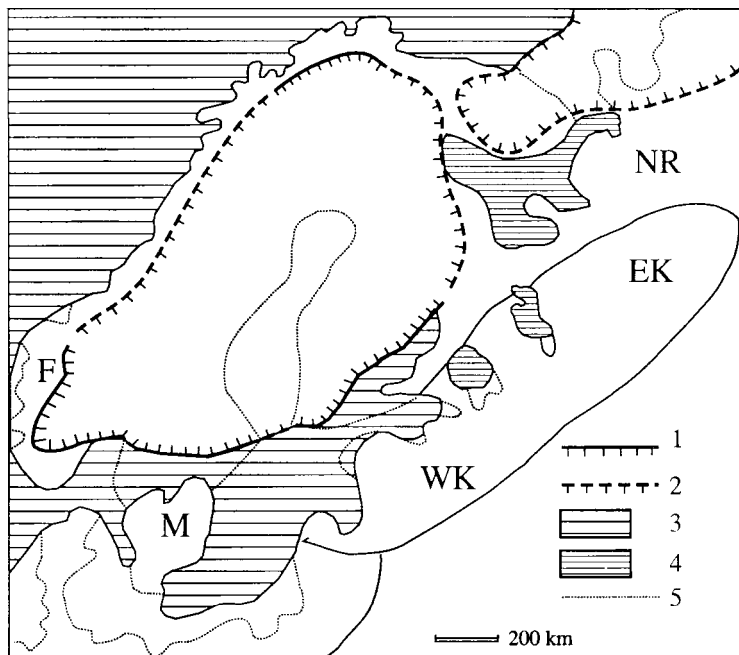

3. térkép

A letelepedés *Milton G. Nunez* szerint valójában délről észak felé terjeszkedett, nem pedig keletről nyugatra. Az, ami Kelet-Európát illetően igaznak bizonyul, érvényes Közép- és Nyugat-Európa vonatkozásában is. A természeti viszonyok nem hagynak más lehetőséget. (*Milton G. Nunez: A Model for the Early Settlement of Finland. Fennoscandia Archaeologica 4[1987] 5.*)

4. térkép

Környezeti kultúrák Finnországban a jég visszahúzódásának kezdetén kb. 10 000–9000 évvel ezelőtt, *Milton G. Nunez* nyomán. (*Milton G. Nunez: A Model for the Early Settlement of Finland. Fennoscandia Archaeologica 4[1987] 8.*)

KK = Keleti Kunda
NyK = Nyugati Kunda
F = Fosna
K = Komsa
M = Maglemose
ÉO = Észak-ország

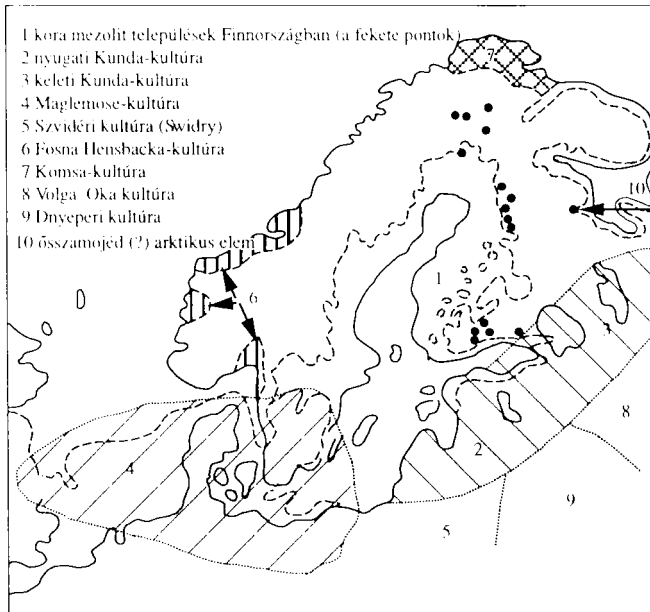
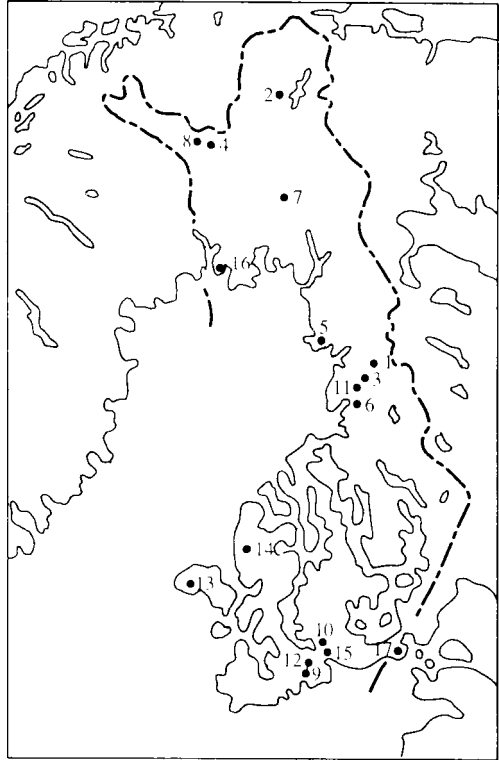
1,2: A jég határa Kr. e. 8000 körül;
3: tengervíz
4: édesvíz
5: jelenlegi partvonal

5. térkép

A legfontosabb koramezolit lelőhelyek és települések Finnországban. A térképet *Matti Huurre* térképei alapján, kiegészítésekkel ellátva *Irene Ryyppö* rajzolta. (*Matti Huurre*: 9000 vuotta Suomen esihistoriaa. Keuru 1995. 5.)

1. Suomussalmi: Vanha Kirkkosaari; 2. Inari: Saamen museo; 3. Hyrynsalmi: Koppelsoniemi; 4. Enontekiö: Myllyjärämä; 5. Pudasjärvi: Varisnokka; 6. Kajaani: Äkälänniemi; 7. Sodankylä: Autionkettä; 8. Enontekiö: Proksin kettä, Museontti; 9. Vantaa, Jönsas; 10. Lahti: Ristola; 11. Paltamo, Kaarre, Kitusenmutka; 12. Kerava: Pisinmäki; 13. Honkajoki: Myllyluoma, Halme-Hietaranta; 14. Alavus: Rantalanvainio, Vasikkahaka; 15. Askola; 16. Tornio; 17. Antrea.

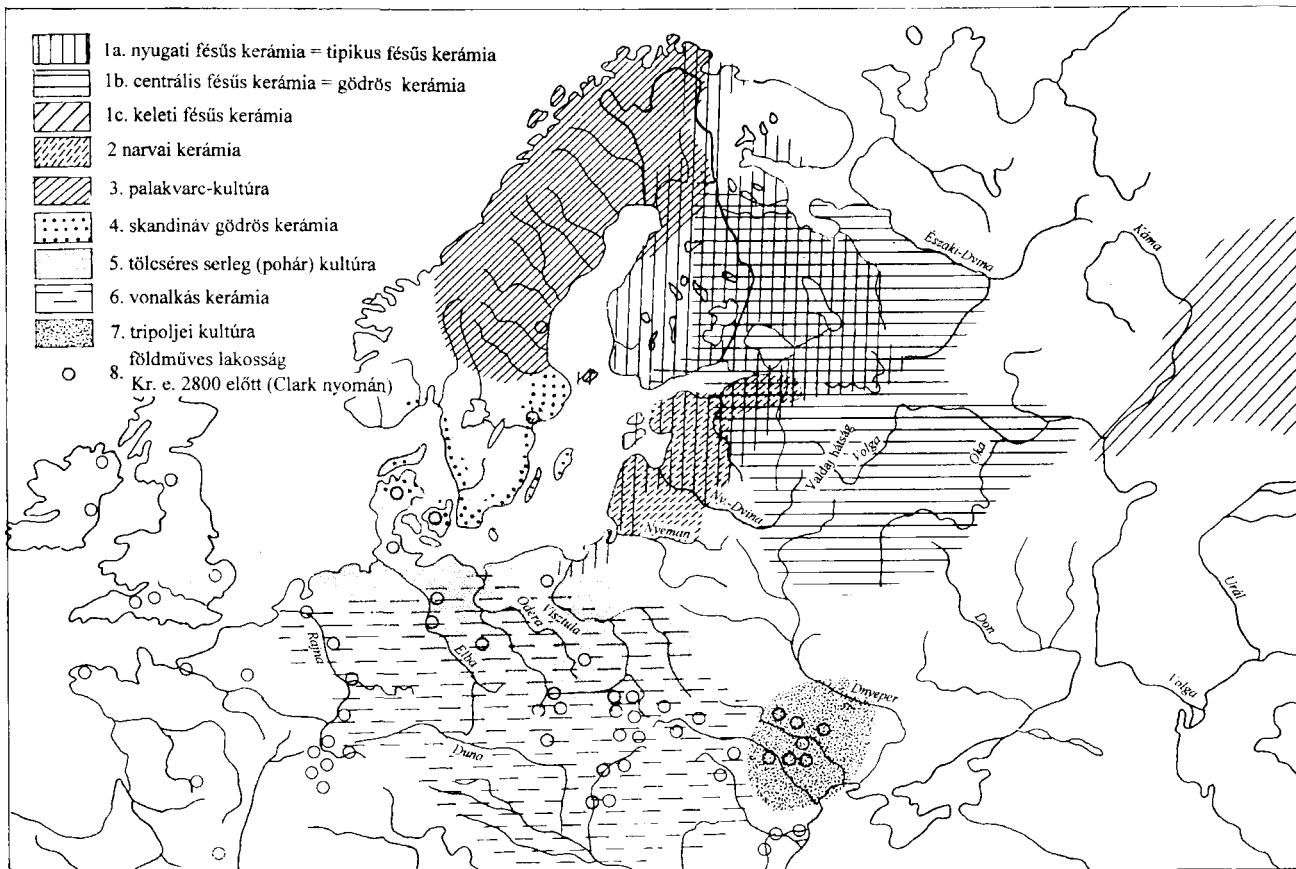
6. térkép

Észak-Európa mezolit kultúrái kb. 9000 évvel ezelőtt. Ha abból az elgondolásból kell kiindulnunk, hogy a mezolitikumban a kontinentális gleccser elolvadása és ennek következtében az egyre újabb területek felszabadulása folyamán a népességáramlások egy közös, nevezetesen dél-északi irányt vettek, akkor a Maglemose-kultúrának és a szvidéri kultúrának a finnugor nyelvek és kultúrák nyugati csoportja származási területének és következőképpen finnugornak kell lennie. A térképet *Irene Ryyppö* készítette.

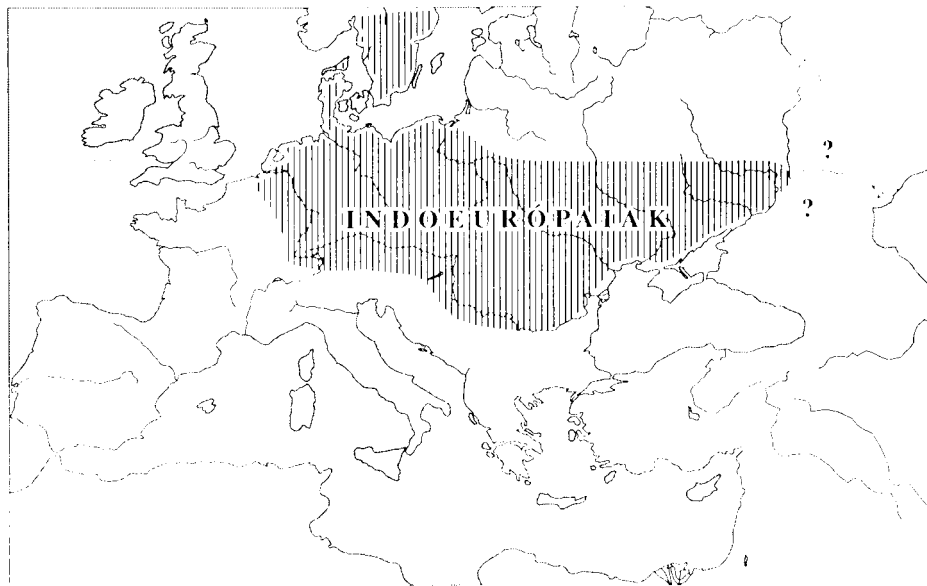
7. térkép

A Kr. e. 3000 körüli állapot *Matti Huurre* nyomán. (*Matti Huurre: 9000 vuotta Suomen esihistoriaa. Keuru 1979. 25.*)

A skandináv palakvarc-kultúrát és balti partvidék mentén húzódó fésűs kerámia zónát alapjáiban véve finnugornak kell tartanunk.

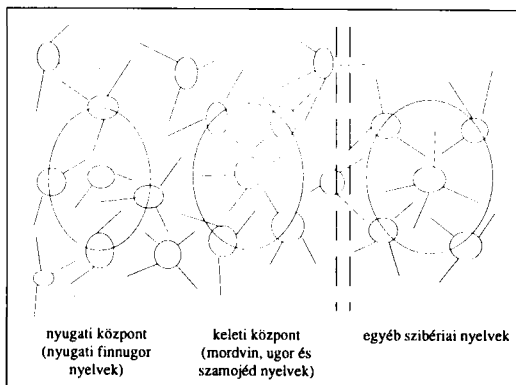
8. térkép

Lothar Kilian felfogása az indoeurópai őshazáról. A közül a kb. 300 hipotézis közül, amelyet e kérdéssel kapcsolatban felállítottak, L. Kilian elméletét tartom a leginkább helyesnek. (Lothar Kilian: Zum Ursprung der Indogermanen. Forschungen aus Linguistik, Prähistorie und Anthropologie. Habelt Sachbuch. 3. [2. erw. Auflage] Bonn 1988. Abb. 66. Vö. J. P. Mallory: In Search of the Indoeuropeans. Language, Archaeology and Myth. London 1989. 225.) Meg kell jegyeznünk azonban, hogy ez a térkép — elsősorban az ősi Maglemose-kultúra területén — eltér attól, amit korábban feltételeztem. A magyarázat abban rejlik, hogy a L. Kilian–J. P. Mallory-térkép időben nagyon távol helyezkedik el, Kr. e. 4500–2500 között, ami azt jelenti, hogy a térképen már látható a mezőgazdaság északi irányú — tehát mindenekelőtt Dánia és Dél-Svédország irányába történő — terjeszkedése és az általa kiváltott germán expanzió. Másfelől a Maglemose-kultúra egy korábbi korszakot képvisel, amikor ezt a területet vadászok és gyűjtögetők népesítették be. Közép- és Észak-Európa őstörténetét leginkább úgy kell tekinteni, mint a két nagy nyelvcsalád, az indoeurópai és a finnugor nyelvek és kultúrák között végbemenő folyamatot. Európa ún. szilánknyelvei (pl. a baszk) nem terjednek ki erre a területre, és a kaukázusi nyelvek csupán a Kaukázusra korlátozódnak. A térképet L. Kilian térképe alapján Irene Ryyppö rajzolta.

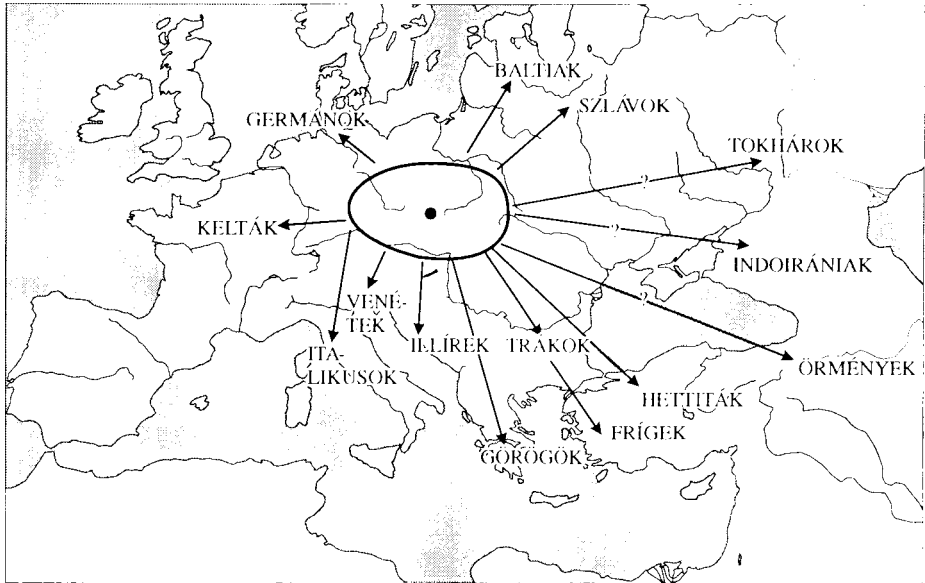
9. térkép

Pusztay János értelmezésem szerint kétségtelenül bebizonyította a „pontoszerű” őshaza-elmélet tarthatatlanságát. Az ábra sematikus mutatja Pusztay J. elképzelését a finnugor és a szibériai nyelvek közötti kapcsolatokról. (János Pusztay: Einführende Bemerkungen zur Konferenz über „Die Vorgeschichte der uralischen Völker”. Specimina Sibirica 10 [1994] 7–10.; Uő.: Diskussionsbeiträge zur Grundsprachenforschung [Beispiel: das Protouralische]. Wiesbaden 1995. [Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica Bd. 43.] Az ábrát l. 125.) — Pusztay J. ezen gondolataival csak 1995 augusztusában is-

merkedtem meg Szombathelyen. Hosszú beszélgetés során megállapítottuk, hogy alapfelfogásunk, bár mindkettőnké teljesen más alapra épül, valójában megegyezik. Amikor megkérdeztem *Pusztay J.*-t, milyen messzire vezetné vissza a finnugor népek gyökereit nyugat felé, azt válaszolta, hogy a kérdéssel nem foglalkozott. „De elvileg vihetik a határokat akár az Atlanti-óceánig. Ez az önök dolga.” *Pusztay J.* elgondolása természetesen nagyon felbátorított, hogy a választott irányba folytassam a kutatást. Néhány probléma azonban elgondolkodtatott. Először is foglalkoztatott a francia — és főként az észak-francia — mezolitik kultúra és a Maglemose-kultúra viszonya. Másodszer pedig természetesen a kelta nyelvek finnugor nyelvekkel való kapcsolata izgatott. Egyik kérdést sem kutatták ebből a szempontból eléggé.

10. térkép

A svéd *Bertil Lundman* felfogása az indoeurópai őshazáról (*Bertil Lundman: Stammeskunde der Völker.* Uppsala 1961. 33.). Ilyen formában nem tartom helyesnek *B. Lundman* felfogását. Ugyanígy, mint a finnugor népek esetében, az indoeurópaiakkal kapcsolatban is úgy gondolom, hogy helyesebb egy láncszerű őshazáról beszélni, mint egy pontszerűről. Az indoeurópai népek láncszerű őshaza-elméletének képviselője pl. *N. S. Trubetzkoy*, (*N. S. Trubetzkoy: Gedanken über das Indogermanenproblem.* Acta Linguistica [Copenhagen] 1[1939] 81–89.)

KYÖSTI JULKU THE EMERGENCE OF THE FINNO-UGRIAN PEOPLES

Finland's ancient historians used to argue that the ancestors of the modern Finnish people had migrated to the territory of Finland from Estonia between the first and eighth centuries AD. However, this view began to lose credence in the 1960's and 1970's. Archaeology was able to prove a continuity among the peoples of Finland from the beginning of the Bronze Age (thirteenth century BC) to the end of the Iron Age (twelfth century AD). Although small groups of in-migrators did arrive during this time, they seemed to have

quickly merged with the existing population, which could only have been comprised of Finns. We therefore have to examine the archaeological remains of Finland's earlier history to determine when this area was settled. The first places of discovery for the mesolite age center on four spots: 1 Komsa culture (Finnmark, now on the territory of Norway), 2. Kemi area (on the shores of the White Sea), 3. Onyega culture (surrounding Lake Onyega), 4. Kunda culture (Estonia). Later, the Suomusjärvi culture emerged (6500–4200 BC), which can probably be traced back to the earlier mesolite discoveries in Finland. The era of combed pottery began in about 4200 BC in Finland. The early part of this era is the Sperrings culture. Topographical findings have shown that the people of the Suomusjärvi culture lived on in the Sperrings culture. In about 3200 BC, the Sperrings pottery was replaced by the so-called "typical" combed pottery. At this time many other changes took place, a fact which most archaeologists believe can be explained by immigration. It is suggested that the immigrants came from the direction of Lake Ladoga. However, there is no proof of this. Later, in about 2500 BC, immigration certainly did take place on to the territory of Finland. Coming from the Baltic area and the mouth of the Vistula, the warlike people of the Baltas culture settled in. Their influence is obvious, but they did not extinguish the culture of the local people. It was out of the mixture of the two cultures that the Kiukainen culture developed. Since there is no sudden development in the ancient history of Finland which could be explained by the arrival of the ancient Finns, only one possibility remains: the Finns have been living on the territory of their present homeland for at least 9,000 years. This disproves the traditional supposition that the Uralic peoples' ancient home is to be found on the two sides of the Urals. The Baltic-Finn peoples did not migrate westwards from the banks of the Volga. At present all we can say is that the ancient Uralic home was located in the periglacial zone. To what extent this area extended westward remains an open question. Given that a Finno-Ugrian linguistic sub-strata is present in Indo-European languages, we may suppose that the western end of the periglacial zone was also part of the ancient home of the Uralic peoples.